

Yenişehir'in Eski Sinemaları

İnsanların F tipi cezaevi hücrelerini andıran küçük sinema salonlarına hapsedilmediği dönemlerde, Ankara'da kaliteleri ve büyüklükleri ile birbirleriyle yarışan sinema salonları vardı. Bu salonlar sadece film gösterimleri için değil, konserler, dans gösterileri, toplantılar ve kongreler gibi çeşitli organizasyonlara da ev sahipliği yapabilecek şekilde tasarlanmıştı. Sinema salonlarının kendi başlarına birer kültür merkezi ve sosyalleşme alanı olarak öne çıkmış olduğu bu yıllarda, onların izleyici kitlesinden yararlanmak isteyen özellikle pastaneler, restoranlar ve ilgili bazı işletmeler, sinemaların ya içinde ya da sinemalara çok yakın olmaya çalışırlardı. Gerçekten de o yıllarda sinemaların her matinesi tıklım tıklım dolardı. Biletler çok önceden satılır ve sinema girişleri önünde uzun kuyruklar oluşurdu.

Anlatmaya çalıştığımız dönem, kabaca 1940 ve 1970 yılları arasındaki 30 yıllık sürece karşılık geliyor. Sonraki yıllarda sinemayı toplumsal cazibe merkezi olmaktan çıkartan çok şey yaşandı. En başta televizyon hayatımıza girdi ve yaygınlaştı. Sonrasında Amerikan film tekelleri ülkemizdeki film piyasasını ele geçirdiler ve kaliteli filmleri sadece anlaşma imzaladıkları salon sahiplerine verdiler. Kaliteli film bulamayan sinemalar önceleri seks filmleri oynatmaya başlayarak yaşadıkları soruna çözüm bulmaya çalıştılar. Çözümsüzlük zamanla daha farklı arayışları da getirdi ve dönüşüm başladı. Sinema salonları düğün salonlarına, çarşılaraya çevrildiler. Bazıları ise büyük sinema salonlarını küçük bölümlere ayırarak hem matine sayısını artırdılar hem de aynı anda 4-5 film göstererek zamanla azalan seyircilerini toplamaya uğraştılar.

Sinema sektörü yaşadığı olumsuz koşullara çare bulmaya çalışırken önceleri videokaset, sonrasında ise VCD ve DVD biçiminde yeni bir rakiple daha karşılaştı. Kolay kopyalanabilir özelliğe sahip bu yeni rakipler, telif yasalarının henüz işlerlik kazanmadığı ülkemizde sinema sahiplerinin işini daha da zorlaştırdı. Bu yeni biçimleri, internetten indirilebilen bir tür video sıkıştırma formatı olan Divx filmler takip etti. Aslında Facebook gibi sanal sosyal ağlar bile sinemanın seyircisini çoktan paylaşır hale gelmişlerdi.

Artık sinemanın bittiğini düşündüğümüz bir anda, 1990'lı yıllarla birlikte sinemaların imdadına kısaca AVM dediğimiz büyük alışveriş merkezleri yetişti. Kitlesel tüketim merkezleri olarak karşımıza çıkan bu işyerleri, şehrin yeni sosyalleşme mekanları olacak şekilde kurgulanmıştı. Eskiden işyerleri sinemaların çevresinde konuşlanmaya çalışırken durum tersine döndü. Artık sinemalar AVM'ler içinde kendilerine yer bulmaya çalışır oldular. Kısaca "moviPLEX" adı verilen AVM içindeki sinemalar, seyirci gereksinimlerini kısmen AVM müşterilerinden karşılamakla birlikte gittikçe tekelleşen yapılarıyla yeni sorunlara gebe gibi görünüyorlar. AVM+Sinema denklemi, Ankara'nın cadde üstü büyük sinemalarının kısa süre içinde ortadan kalmasına yol açması bakımından incelemeye değerdir.

Bu araştırmanın konusunu, AVM+Sinema denklemi formüle edilmeden önce hayatımızdan sessizce çekilen Kızılay'daki 3 büyük sinema (Ulus Sineması, Ankara Sineması, Büyük Sinema) oluşturmaktadır. Yenişehir (Kızılay) semtinde 1950 yılı öncesi açılan, en parlak devirlerini 1940 ve 1970 yılları arasında yaşayan bu sinemalardan günümüze ulaşan ne yazık ki olmamıştır. Artık o salonlarda sinema izleme şansımız olmasa da o görkemli günleri öğrenmek ya da hatırlamak isteyenlere yardımcı olması umuduyla...

Ulus Sineması (1939-1967)

Sait Çelebi (1897-1953) ismi çoğumuz için bir anlam ifade etmez. Türkiye'nin spor tarihi ile ilgili olanlar belki onun ilk spor spikerimiz olduğunu hatırlayacaklardır. Gençlik yıllarında Fenerbahçe Spor Kulübü'nde futbol oynayan, 1919-1921 yılları arasında ülkemizde ilk spor dergisi olan "**Spor Alemi**" adlı dergiyi çıkaran, Taksim Kışlası'nın Taksim Stadı'na dönüştürülmesine ön ayak olan, sonrasında bu stadın işletmeciliğini yapan, 1927 yılında açılan İstanbul Radyosu'nda canlı yayında ilk spor spikerliğimizi yapan ondan başkası değildir. Sait Çelebi, sonraki yıllarda Ankara'ya yerleşmişti. Ankara Radyosu'nda da canlı yayın spikerliği yapan Sait Çelebi'nin yılbaşı geceleri yapılan "**Teyyare Piyangosu**" çekilişlerini fıkralar, espriler ve kendine özgü tarzıyla sunduğu bilinmektedir. Sait Çelebi'nin renkli kişiliği ve girişimci ruhunun konumuz açısından önemi ise, Ankara'da Yenişehir semtinde ilk sinemayı açmış olmasıdır. Bu sinema 1939 yılında açılışı yapılan Ulus Sineması'dır.

Ulus Sineması, Kızılay Meydanı'nın ortasında bugünkü Soysal Çarşısı'nın yerinde bulunuyordu. Aslında bu binaların yerinde daha önceden Milletvekili Ragıp Soysal'a ait 4 ayrı apartmanın birleşimi şeklinde inşa edilmiş olan "**Soysal Apartmanı**" vardı. 1939 yılında yapılan apartman Eski adı ile Kazım Özalp Caddesi (Ziya Gökalp Caddesi) ve Atatürk Bulvarı'nın kesiştiği köşede, Raşit Uybadin'e ait köşk tarzı evin (sonrasında yerine "Gökdelen" olarak bildiğimiz Emek İş Hanı yapıldı) tam karşısında yer alıyordu. Ayşe Kulin, Adı Aylın adlı romanında Soysal apartmanı'ndan şöyle bahsediyor. "Soysal Apartmanı hiç kuşkusuz, yeni inşa edilmekte olan Ankara'nın en modern, en gözde apartmanıydı. Kentin mutena semti Kızılay'da, meydanın ortasındaki ayaklı saate bakan, dört ayrı giriş kapısı bulunan, kocaman bir bloku olduğu gibi kaplayan devasa ve modern bir bina idi. Meşhur Süreyya Pavyonu, Ulus Sineması ve 1940'lı yılların Ankaralı küçük kızlarına bale ve ritmik dans öğreten Madam Marga Dans Okulu da bu binada bulunuyordu. Soysal Apartmanı, terasında içinde kırmızı balıkların yüzdüğü havuzlu bahçesi, çamaşır kurutma alanı, o yıllarda Ankara'da ender bulunan kalorifer tesisatı, her gün verilen sıcak suyu ile gerçekten ayrıcalıklı bir apartmandı."

Ulus Sineması, 20 Ocak 1939 tarihinde Paris Işıkları (Lumieres Paris) filmi ile açılışını yaptı. Sinemanın açılacağı Ankara'da yayınlanan Ulus Gazetesi'nde günler öncesinden duyurulmaya başlandı. Açılış gecesi sadece davetiye ile girilebilen sinema, modern yapısı, gösterişli dekorasyonu, tavana doğru katlanarak açılan büyük perdesi, ışık düzeni, kalorifer ve havalandırma düzeni ile gerçekten başkente yakışır

bir sinema olmuştu. Nedendir bilinmez, Sait Çelebi, Ulus Sineması'nı aynı yıl içinde İstanbul'dan gelen iki kardeşe devretti. Devir nedeni olarak 1939 yılında başlayan 2. Dünya Savaşı'nın etken olduğu düşünülebilir. **İzzet ve Ali Cemali kardeşler** 1939 yılında Ulus Sineması'nın başına geçtiler. Ağabeyleri Kadir Cemali Bey 1921 yılında İstanbul Şehzadebaşı'nda bulunan Milli Sinema'nın işletmeciliğini yaparak bu işe girmişti. Kardeşleri ise ağabeylerinin yanında işi öğrenmişlerdi. İstanbullu kardeşlerle birlikte Ulus Sineması, **S.A.İ Sinemacılık Komandit Şirketi** tarafından çalıştırılmaya başlandı. Oynattığı kaliteli filmlerle Ankara'da kaliteli seyircisi kitlesine hitap eden Ulus Sineması'nda filmlerin yanı sıra, dönemin ünlü sanatçılarının katıldığı konserler, toplantılar gibi organizasyonlar da yapıldı. Soysal Apartmanı'nın Ulus Sineması'nın da içinde bulunduğu 3 binası 1967 yılında yıkıldı. (Bir binası günümüzde de varlığını koruyor) Ulus Sineması da böylelikle tarihe karıştı. Seks filmleri furcasını görmeden, başladığı kalite ile bitirmeyi becerebildiğinden Ulus Sineması bir bakıma şanslı sayılabilir. Sinemayı hatırlayanların belleğinde hep iyi olarak hatırlanmasının nedeni budur. Sinemanın yerinde günümüzde Soysal Çarşısı bulunmaktadır.

Ankara Sineması (1943-1988)

İlk spor spikerimiz olan Sait Çelebi, 1939 yılında Ulus Sineması'nı kurmuş ancak aynı yıl devretmişti. Sait Çelebi, bu tarihten yaklaşık 3 yıl kadar sonra aynı semtte yeni açılan başka bir sinemanın işletmeciliğini aldı. Bu sinema Sıhhiye Meydanı'ndan Necatibey Caddesi'ne girişte hemen sağ tarafta bulunan Ankara Sinemasıydı. Ankara Sineması 1943 yılının ekim ayında seyircilerini kabul etmeye başladı. Sinema salonu alt kat, orta kat ve balkon olmak üzere 3 katlı olarak planlanmıştı. Her bölümün ayrı giriş ve çıkış kapıları bulunuyordu. Zemini ahşaptı. Toplam seyirci kapasitesi 1100 kişiden fazlaydı. Sinemanın perdesi orta katın tam karşısına gelecek şekilde yerleştirilmişti. Film seyrederken alt katta (Duhuliye) oturanlar başlarını yukarı kaldırmak, balkonda oturanlar ise aşağıya doğru eğmek durumunda kalıyorlardı. Rahatsız edici bu özelliğine karşın Ankara Sineması'na güzel filmler geliyor ve seyircisi hiç eksik olmuyordu. Sait Çelebi Ankara Sinemasını 1949 yılına kadar işletti. 1949 yılında Yenışehir semtinde açıldığı günden itibaren Ankara'nın en popüler sineması haline gelen Büyük Sinema hizmete girdi. Güçlü yeni rakip karşısında Sait Çelebi'nin işleri bozuldu. Bunun üzerine Sait Çelebi sinemasını **Ankara Sinema İşleri Limited Şirketi**" (Sinema İş Ltd. Şti) devretti ve İstanbul'a döndü. 1949 yılından sonra Ankara Sineması, bir süre "şirket" tarafından çalıştırıldı. 1970'li yılların ortalarında seks filmleri furcasına teslim olduğunda Ankara Sineması'nın görkemli günleri çoktan geride kalmıştı. Son yıllarını Ankara'nın serseri ve lümpen kesimine hitap ederek geçirmek bir çok sinema salonu gibi onun da kaderi olmuştu. Sinema binası 1988 yılında yıkıldı ve yerine Balıkçioğlu Çarşısı yapıldı.

Büyük Sinema (1949-1978)

Atatürk Bulvarı'nda Kızılay-Sıhhiye hattı üzerinde, Zafer Pasajı'na gelmeden bir blok önce yer alan Büyük Sinema, 1949 yılında görkemli bir törenle açıldı. Törene

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de katıldı. Sinema'nın sahipleri, **Kazım Rüştü Güven** ve **Hamdi Başaran** kardeşlerdi. Erzincan'ın Kemaliye (EğİN) ilçesi doğumlu olan kardeşlerden Kazım Rüştü Güven, Mersin'deki narenciye ve buz kalıbı işinin yanı sıra, Ankara'da da işadamı kimliği ile öne çıkmıştı. Sanata olan yakınlığı ise bütün çevrelerce biliniyordu. Evinde dünyanın en büyük 4. Porselen koleksiyonuna sahip olduğu doğrultusundaki bir haber 1956 yılında Life Dergisi'nde yayınlanmıştı. Kardeşi Hamdi Başaran 1956'da gaz şirketi HABAŞ'ı kurmuştu. Kazım ve Hamdi kardeşlerle ara sıra bezik oynayan Vehbi Koç, onlara "Biriniz havadan ötekiniz sudan para kazanıyorsunuz" diye takılmakta belki de haklıydı.

Kazım Rüştü Güven Ankara'ya, opera da sergilenebilecek bir kültür merkezi kazandırma düşüncesiyle 1940 yılında harekete geçmişti. Bina arsasının yeterli büyüklükte olmaması üzerine yandaki arsaları satın alabilmek için bir süre projesini ertelemek durumunda kaldı. 1947 yılının ortalarında arsa sorununu hallederek binanın yapımı için ülkemizin tanınmış mimarlarından **Abidin Mortaş** ile anlaştı. Teknik bazı yetersizliklere bağlı olarak binanın başlangıçta sadece sinema bölümü uygulamaya koyulabildi. Yapıda, Orhan Emre ve Saim Ölçen inşaat mühendisi olarak çalıştılar. Sinemanın salonda perdenin yer aldığı bölümün üst kısmında duvar üzerine kalem işi olarak yapılan ve biri çömelmış durumda 5 kız figürünün görüldüğü "çayda çıra oynayan kızlar" panosunu tanınmış ressamlarımızdan **Turgut Zaim** ve **Nurettin Ergüven** hazırladılar. Yine bekleme salonundaki tablolar arasında yer alan uzun "saadabat" tablosu da onlara aitti.

Yapının inşaatı 1.5 yıl içinde bitirildi ve 17 Ocak 1949 tarihinde sinema, Bette Davis'in oynadığı 'Zehirli Yalan' (Desception) adlı film ile açıldı. Büyük Sinema, adı gibi gerçekten de büyüktü. Açılması ile birlikte, 1550 koltuk kapasitesi ile Ankara'nın en büyük sineması ve "kültür merkezi" haline geldi. (Büyük Sinema bu niteliğini 1969 yılında 1760 koltuk sayısı ile Arı Sineması'nın açılmasına kadar 20 yıl boyunca sürdürdü.) Bina tasarım olarak sahne arkası mekânları ve akustiği ile film gösteriminin yanı sıra tiyatro, konser, müzikal ve danslı gösterilere de olanak sağlayacak şekilde yapılmıştı.

İstanbul Şehir Tiyatroları zaman zaman Ankara'ya gelir ve temsillerini Büyük Sinema'da sahnelerdi. Vasfi Rıza Zobu, Şaziye Moral, Bedia Muvahhit, Reşit Rıza, Behzat Butak gibi dönemin ünlü tiyatro sanatçılarının hepsi burada sahne aldılar. Muammer Karaca, Dormen Tiyatrosu, Yıldız ve Müşfik Kenter kardeşler, Zeki Alasya ve Metin Akpınar da Büyük Sinema'da Ankaralıların karşısına çıktılar. Yerli ve yabancı birçok ünlü sanatçı burada konserler verdi. Bunlar arasında Münir Nurettin Selçuk, Zeki Müren, Nesrin Sipahi, İnci Çayırılı, Behiye Aksoy, Alpay, Dario Moreno, Mark Aryan, Sylvie Vartan, Johnny Hallyday, Dizzy Gillespie, Dave Brubeck, Peppino di Capri, Cem Karaca, Barış Manço sayılabilir. Büyük Sinema, Hürriyet Gazetesi'nin düzenlediği Altın Mikrofon ve Milliyet Gazetesi'nin düzenlediği Liselerarası Müzik Yarışmalarına da ev sahipliği yaptı. Büyük Sinema'da 3-4 gün süren parti toplantıları

da olurdu. Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin yanı sıra 1960'lı yıllarda Adalet Partisi ve Güven Partisi'nin kongreleri de Büyük Sinema'da yapılıyordu.

Büyük Sinema açıldığı yıllarda kentin sosyalleştiği mekanların başında yer alıyordu. Yakın çevresinde bulunan Piknik, Goralı Sandviç, Özen ve Kutlu pastahanelerinin yanı sıra sinemanın birinci katında '**Madam**' olarak bilinen Beyaz Rus **Larissa Marika**'nın işlettiği '**Büyük Pastahane**' bulunuyordu. Bu mekânlar sinemanın seanslarının öncesinde ve sonrasında tıklım tıklım dolardı. Güzelliği ile ünlü Madam Larissa son derece asil bir hanımdı. "Baba Karpiç" ve "Süreyya" ile birlikte, Ankara'nın mutfak sektöründe iz bırakmış üç Rus'tan biri olduğu kabul edilen Madam Larissa, 1949-1964 yılları arasında Büyük Sinema içindeki pastaneyi işletmişti. Madam, daha sonraki yıllarda Kavaklıdere Sporting Kulübü'nün mutfağını çalıştırmış, 1970'li yılların başında ise "Madam'ın Yeri" isimli kendi lokantasını açmıştı.

Büyük Sinema binası içinde salon ile balkon arasında ikinci katta, "**Ali Baba**" adlı büyük bir "langırt" salonu vardı. İki kişi karşılıklı oynanan langırt oyunu, özel bir masa üzerinde bir tür futbol maçı şeklinde düzenlenmişti. 60'lı yıllarda gençlerin vazgeçilmezlerinden biri olan bu oyun çok popülerdi. Ali Baba langırt salonu da her zaman tika basa dolu olurdu. Buraya gelen gençler daha çok Atatürk Lisesi öğrencileriydi. Langırt salonu müşterileri ile sinemanın müşterileri aynı binayı paylaşmakla birlikte birbirine karışmazdı.

Büyük Sinema'nın üst katında "**Sergi Kitapevi**" adıyla bir de kitapevi bulunuyordu. Bir dönem Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kitaplarını imzalamak için geldiği bu kitapevini, Can Yayınlarının da kurucusu olan Erdal Öz 1964 yılında açmıştı. Erdal Öz, 1972 yılı başlarında THKO kurucularından Deniz, Yusuf ve Hüseyin'in idam kararına karşı açtığı imza kampanyasını bu kitapevinden yürütmüş, aydınlar dilekçesini burada hazırlamıştı. Sıkıyönetim döneminde bu davranışın fazlasıyla cüretkar olduğunu sanırım söylememe gerek yok. (bu eyleminden dolayı tutuklandı ve bir süre hapis yattı.) Büyük Sinema ile birleşik iş hanının içinde 1951-1960 tarihleri arasında Türk Yüksek Mimarlar Birliği merkezi ve lokali 1956-1958 yılları arasında ise, Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin de bir süre faaliyet gösterdiği biliniyor.

Büyük Sinema'nın giriş kapısı Atatürk Bulvarı üzerinde bulunuyordu. Giriş kapısının iki yanında dış cephede (Bulvar üzerinde) bulunan camlı bölümlerde 'Gelecek Film' ve 'Gösterilen Film' panoları yer alıyordu. Giriş kapısından itibaren zemin İzmir mermeri, üst kısımlar ise Eskipazar traverten taşı ile kaplanmıştı. Kaplamaların üzerine ters lale şeklinde oymalar yapılmıştı. Giriş holünde sağlı sollu iki bilet gişesi bulunuyordu. Biletini alan bekleme salonuna giriyordu. Bekleme salonunda masa ve sandalyeli oturma bölümleri vardı. Bekleme salonun tavanında bir eşi de Opera Binası'nda olan muhteşem bir kristal avize yer alıyordu.

Sinema, balkon ve salon olmak üzere iki katlı olarak yapılmıştı. İki kapıdan giriş sağlanan sinema salonunun koltuklarının tam arkasında localar bulunuyordu.

Localardan ortada bulunan büyük loca, ‘**misafir locası**’ olarak adlandırılıyordu ve burada sadece özel konuklar ağırlanıyordu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve yabancı devlet adamları locanın hatırlı konukları arasındaydı.

İki yana doğru açılan kırmızı kadife perdesi olan Büyük Sinema’da, ilk yıllarda film başlamadan önce genellikle başta İngiltere yapımı ‘Dünya Haberleri’ sunulurdu. Yine film öncesinde, Basın Yayın’ın hazırladığı bir haber filmi gösterilirdi. Büyük Sinema’da oynayan tüm filmler dublajsız, orijinal sesleri ve alt yazıyla gösterilirdi. Salonun en ön sıraları, duhuliyeye olarak adlandırılırdı ve 1 liradan satılırdı. Salon, 1 lira 20 kuruş, balkon ise 1 lira 25 kuruştur. Dört sandalyeli loca fiyatı ise 5 liraydı.

1970’li yılların başında Türkiye’de kesintisiz televizyon yayıncılığı başladı. Televizyon ile rekabet edemeyen sinemalar, önce kalitesiz ve porno filmlere yönelerek bir çıkış aradılar. Bu yönelim bir sonuç sağlamayınca hızlı bir dönüşüm yaşamaya başladılar. Böylelikle sinemalar kapandı, yerlerine düğün salonları, çarşılar ve iş hanları yapıldı. Büyük Sinema da bu dönüşümden nasibini almakta gecikmedi. 1972’de gösterilen Aşk Hikayesi (Love Story) son izdiham filmi olarak belleklerimizde kaldı. Büyük Sinema önce 1976 yılında eski makinisti İlhami Tuncay’a kiralandı. Ancak o da sinemayı yürütemedi ve 2 yıl sonra 1978 yılının haziran ayında Büyük Sinema tamamen kapatılarak “**Büyük Çarşı**” adıyla çarşıya dönüştürüldü. 1997 yılının Mart ayında çarşıda yangın çıktı ve sinemadan kalan son izler de silinmiş oldu. Çarşı sonradan onarıldı. Şimdilerde çarşının içinde kuyumcu ve gelinlikçiler boy gösteriyor. Büyük Sinema ise artık daha çok yaşı 50’nin üzerinde olanların belleklerinde yaşıyor.

Yazan: Yavuz İşçen, Temmuz 2012 Ankara

Kaynak: <http://yavuziscen.blogspot.com>

e-mail: yavuziscen@gmail.com